

Grochowski, Leonard

"Annales d'histoire des enseignements agricoles", (nr) 1 (1986) ; (nr) 2 (1987) :
[recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 33, 253-256

1990

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wybitniejszego niewątpliwie nosiciela tego ideału — Józefa Piłsudskiego, którego „filozofia czynu” wywarła silny wpływ wychowawczy na młodą generację Drugiej Rzeczypospolitej¹.

Na s. 250 wkraść się drobny błąd (nie uwzględniony w załączonej erracie), a mianowicie nazwę regionalnego pisma nauczycielskiego wydawanego przez lubelski Zarząd Okręgu ZNP podano jako „Ogniwo Nauczycielskie”, zamiast „Ogniisko Nauczycielskie”.

To są oczywiście drobiazgi. Wartość pracy Stanisława Michalskiego jest niewątpliwa dla każdego, kto interesuje się pedagogiką polską międzywojennego dwudziestolecia. Jest ona istotnym wkładem do najnowszych dziejów polskiej myśli pedagogicznej, toteż zachęcam gorąco do jej studiowania, szczególnie młodych badaczy historii wychowania XX wieku.

Stanisław Mauersberg

ANNALES D'HISTOIRE DES ENSEIGNEMENTS AGRICOLES, publiées par Institut National de Recherches et d'Applications Pédagogiques à Dijon (sous la direction de Michel Boulet) avec la collaboration du Service d'Histoire de l'Éducation de l'Institut National de Recherche Pédagogique à Paris (nr) 1 — octobre 1986, ss. 153; (nr) 2 — décembre 1987, ss. 133.

Wyrazem narastających we Francji zainteresowań badawczych w dziedzinie historii oświaty i wychowania jest pojawienie się w październiku 1986 r. nowego przeglądu o profilu specjalistycznym, który poświęcony jest dziejom kształcenia rolniczego. Periodyk ten jest rocznikiem i w swych pierwszych dwóch opublikowanych tomach prezentuje interesujące prace, w których podjęto mało bądź w ogóle nie znane dotąd problemy. Pod względem objętości rocznik ten obejmuje ca 130—150 stron, co jednak przez dwukolumnowy system edycji dodaje publikacji zwiększone rozmiary. Przegląd ten jest wydawany przez Instytut Narodowy Badań i Zastosowań Pedagogicznych w Dijon (INRAP) — pod redakcją Dyrektora tegoż Instytutu, Michela Bouleta — przy współpracy znanego szeroko w środowiskach badawczych historyczno-oświatowych, także polskich, Zakładu Historii Wychowania przy Instytucie Narodowym Badań Pedagogicznych (INRP) w Paryżu.

Na ów ewenement edycyjny o wybitnie specjalistycznym nachyleniu, bo

historyczno-oświatowo-rolniczym, złożyło się kilka czynników. Była to najpierw operatywność organizatorska i badawcza dwóch instytucji, a mianowicie Dyrekcji Generalnej Nauczania i Badań przy Ministerstwie Rolnictwa oraz wyżej wymienionego Instytutu Narodowego Badań i Zastosowań Pedagogicznych w Dijon, których działania koncentrowały się także w dziedzinie modernizacji systemu i praktyki kształcenia rolniczego. Owocem działalności tych instytucji były m.in. wydawane akty prawne dotyczące modernizacji kształcenia rolniczego, spośród których dużą rolę odegrała ustawa z 2 września 1960 r. przez wytyczenie dróg i sposobów harmonizowania nauczania rolniczego z kształceniem ogólnym i technicznym na poziomie 1 cyklu szkoły średniej. Dziełem tych instytucji było również starannie zorganizowane kolokwium na temat „nauczania rolniczego i kształcenia ludzi wsi”, które zgromadziło w czasie debat w dniach 23—25 stycznia 1985 r. ponad 1000 uczestników związanych w różnym stopniu z tą dziedziną. I właśnie to sympozjum było kolejnym i zarazem bezpośrednim czynnikiem rozpoczęcia edycji omawianego rocznika. Rolę tę spełniało najpierw przez przygotowaną na okazję obrad przy współ-

¹ Por. B. Urbanowski, *Filozofia czynu. Światopogląd Józefa Piłsudskiego*, Warszawa 1988.

pracy Pracowni Socjologii Wychowania CNRS i Instytutu Narodowego w Dijon i przezeń opublikowaną bibliografię prac z zakresu nauk rolniczych i kształcenia w tych dyscyplinach, a przede wszystkim przez wygłoszone referaty. W obydwu tych przypadkach element historyczny ujawnił się w tak dużych rozmiarach, iż fakt ten nie mógł pozostać bez echa.

Bogactwo materiałów o charakterze historycznym, jakie pokazano w ramach debat kolokwium, skłoniło niektórych uczestników do poparcia wcześniej sugerowanego planu wydawania nowego specjalistycznego przeglądu związanego z problematyką badań nad dziejami kształcenia rolniczego. Podjęta wtedy decyzja, tj. w czasie styczniowego kolokwium 1985 r., skonkretyzowała się już pod koniec następnego roku, 1986, w postaci wydanego pierwszego tomu (nazwanego numerem) prezentowanego rocznika. Na jego treść złożyły się najbardziej w przekonaniu redakcji interesujące referaty uczestników kolokwium, opublikowane wcześniej w 2-tomowym wydawnictwie tegoż sympozjum. Autorami artykułów obydwu prezentowanych tomów rocznika są przedstawiciele nauk rolniczych, pedagogiki, historii wychowania, socjologii, historii i archiwistyki, reprezentujący kilka ośrodków uniwersyteckich, instytucji naukowych i resortu rolnictwa (*Od Redakcji/ t. 1, s. 1, por. także Th. Charmasson, Une terre en friche: L'histoire des enseignements agricoles, „Histoire de l'Education”, mai 1987, nr 34, s. 71—73).*

Na treść tomu 1 składa się 13 artykułów, które prezentują wybrane i zarazem mało bądź nie znane problemy z dziejów kształcenia rolniczego głównie we Francji. Dwa pierwsze poświęcone są ogólnym zagadnieniom: pierwszy daje zarys badań nad mało znaną w odniesieniu do tego typu kształcenia problematyką pochodzenia społecznego uczniów oraz treści nauczania wraz z tegoż procesu osiągnięciami i porażkami (E. Sigaut, t. 1, s. 5—13); drugi prezentuje, również w zarysie, chronologię dziejów kształcenia rolniczego we Fran-

cji, z uwypukleniem kluczowych cezur związanych z datą uchwalania ustaw oraz z tworzeniem wielkich zakładów szkolnych (M. Cépède, t. 1, s. 15—22).

Kolejne cztery artykuły poświęcone są XIX-wiecznym instytucjom szkolnym o profilu rolniczym, z uwydatnieniem przy każdej specyficznych problemów. W ramach scharakteryzowania w sposób zwięzły ewolucji rozwoju szkół-farm we Francji podjęto najpierw próbę pokazania tych zakładów jako pierwszej w tym kraju formy kształcenia szkolnego w zakresie rolnictwa na poziomie początkowym (E. Leblanc, t. 1, s. 23—32), a następnie omówiono dzieje trzech tego typu szkół-farm w południowej Francji, wraz z pokazaniem przyczyn ich końcowej porażki (Y. Rinaudo, t. 1, s. 33—44). Następne dwa artykuły, związane w treści z instytucjami szkolnymi, poświęcone są problemom nauczania rolnictwa w zakładach kształcenia nauczycieli i w szkołach początkowych w latach 1838—1879 (Th. Charmasson, t. 1, s. 45—58) oraz historii szkoły średniej rolniczej w Montpellier w ostatnich trzech dekadach lat XIX w. (Y. Maurin, t. 1, s. 59—67). Kończącym akcentem prezentowanych problemów z dziejów szkolnictwa i nauczania rolniczego w XIX stuleciu jest artykuł o charakterze porównawczym, który ukazuje ewolucję i zarazem różnice, jakie występowały w tej dziedzinie i w tym okresie we Francji i w Niemczech. A rzecz to z uwagi na ujęcie komparatystyczne bardzo interesująca (Th. Nadaud, t. 1, s. 69—84).

Dalsze artykuły tomu 1 rzucają światło na kilka kolejnych zagadnień, a mianowicie na ukształtowaną w ciągu XIX i XX w. dwutorowość także w zakresie szkolnictwa rolniczego, publicznego i prywatnego z wyznaniowym włączeniem (M. Boulet, t. 1, s. 85—94), dalej na łączenie nauczania rolniczego z wychowaniem moralnym ludzi wsi (R. Ponton, t. 1, s. 96—101) oraz na problem podnoszenia poziomu kulturalnego środowiska wiejskiego — przez kształcenie — a zwłaszcza systemu pracy i kwalifikacji ludzi związanych z rolnictwem,

co znajdowało wyraz w przechodzeniu od zwykłej uprawy do agronomii (J. G. Bonneville et M. Sébillotte, t. 1, s. 103—114). Ostatnie trzy artykuły tego tomu ukazują ewolucję treści naukowych zawartych w podręcznikach do nauczania rolnictwa, zwłaszcza w zakresie nauki o ziemi (J. R. Bonneville, t. 1, s. 115—119), następnie rolę filmu rolniczego, upowszechnianego we Francji w latach międzywojennych (R. Hubscher, t. 1, s. 121—132), oraz znaczenie prasy rolniczej i edukacji permanentnej rolników rozwijanej w tym kraju od XIX w. (Ch. Aspe, t. 1, s. 133—142) (Por. także dla całości tomu: Th. Charmasson, *Une terre en friche...*, s. 74—75).

Tom 2 prezentowanego rocznika, wydany w grudniu 1987 r., obejmuje 10 artykułów w treści również interesujących. Już pierwszy wyraża swoistą oryginalność, prezentując charakterystykę modeli dawnych narzędzi i maszyn rolniczych przechowywanych w Muzeum Narodowym Historii Naturalnej w Paryżu wraz z inwentarzem reprodukcji i opisów tych eksponatów znajdującym się w Bibliotece Centralnej tegoż Muzeum (C. Gaziello et P. Millot, t. 2, s. 3—15). Kolejne pięć artykułów poświęcone są dziejom dwóch rodzajów instytucji szkolnych z XIX w., które odgrywały wtedy znaczną rolę — jedno w zakresie kształcenia rolniczego, a drugie także w dziedzinie wychowawczo-opiekuńczej. Do pierwszych zaprezentowanych w tym tomie, które celowały przez podejmowanie innowacji w rolnictwie, należały: we Francji instytut rolniczy w Roville, założony w 1821 r. (Y. Maurin, t. 2, s. 17—29), a we Włoszech w Toskanii analogiczny instytut w Meleto, powołany do życia w 1834 r. (R. Pazzagli, t. 2, s. 31—41). Wyrazem tych nowatorskich tendencji był list agronoma sabaudzkiego Michela Saint-Martina, z 1834 r., który został przedrukowany jako dokument przedsięwzięć rolniczych tamtych czasów (t. 2, s. 42—49). Drugą kategorię tych instytucji szkolnych stanowiły kolonie rolnicze, spośród których jedne obok funkcji kształcenia rolniczego spełniały za-

dania wychowawczo-resocjalizacyjne. Na tle zarysu dziejów tych kolonii szerzej zostały przedstawione dwie bardziej wtedy znane: w Mettray i Citeaux (M. Boulet, t. 2, s. 51—61). Inne miały charakter zakładów opiekuńczych typu sierocińca, a spośród tych główną uwagę poświęcono kolonii w Cempuis założonej w 1861 r. (Ch. Demaulenaere-Douyere, t. 2, s. 63—74).

Następne artykuły tomu 2, obejmujące problemy z lat międzywojennych, prezentują najpierw działalność na polu popierania kształcenia rolniczego i jego modernizacji, stowarzyszenia pod nazwą Dom Rodzinny Wiejski, założonego w 1937 r., niezwykle aktywnego (D. Chartier, t. 2, s. 75—81), a dalej grupy nauczycieli departamentu Somme'y, którzy przyczynili się do zwiększenia liczby kursów poszkolnych i dla dorosłych, z przeznaczeniem na potrzeby edukacji rolniczej (C. Lelievre, t. 2, s. 83—92). Trzeci artykuł z tej serii chronologicznej omawia zakres powiązań ludzi młodych z rolnictwem, jakie występowały w latach II wojny i reżymu Vichy we Francji wskutek funkcjonowania tzw. służby pracy obowiązkowej (S.T.O.) i młodzieżowych zakładów pracy (A.-M. Lelorrain-Steyaert, t. 2, s. 93—101). I wreszcie ostatni artykuł o charakterze materiałoznawczym prezentuje główne zestawy źródeł, wskazując na ich badawczą przydatność i podając ich podstawowe wykazy w zakresie druków i archiwaliów (Th. Charmasson, t. 2, s. 103—117).

Dodatkowym i zarazem cennym elementem przeglądu są dwie rubryki, z których pierwsza pn. „Dokumenty archiwalne” podaje fotokopie wraz z krótkimi komentarzami mało znanych materiałów rękopiśmiennych, dotyczących dziejów szkolnictwa i nauczania rolniczego. Druga prezentuje nowości bibliograficzne z tej samej dziedziny, sygnalizując je bądź w formie krótkich recenzji, bądź not informacyjnych. Uwzględnia się także publikacje dotyczące innych krajów. Ponadto ubogaceniem niejako edycji jest doskonale dostosowany do treści artykułów materiał

ilustracyjny, który posiada znaczny walor poznawczy. Wzorem innych periodyków zachodnich omawiany rocznik podaje też całostronicowe informacje o ukazaniu się i zawartości najnowszych i ważniejszych książek i czasopism historyczno-oświatowych.

Na koniec godzi się i to podkreślić, iż prezentowany rocznik obok walorów naukowych posiada tę osobliwość, że

jest edycją bodaj unikalną, a więc pionierską w zakresie dziejów edukacji rolniczej. W ten również sposób wkład badawczy i edycyjny Francji na tle znacznego dorobku w tej dziedzinie innych krajów, w tym także Polski, znajduje nowy i interesujący wyraz.

Leonard Grochowski

„HISTOIRE DE L'EDUCATION”, Paris, N°N°: 34, mai 1987; 35—36, septembre 1987; 37, janvier 1988; 38, mai 1988; 39—40, septembre 1988; 41, janvier 1989; ss. 134, 138, 146, 158, 180, 196.

Z sześciu zeszytów „Histoire de l'Education”, które ukazały się między majem 1987 a styczniem 1989, dwa (noszące numery podwójne), są kolejnymi tomami bibliografii historii wychowania we Francji. Numer 35/36 obejmują tytuły opublikowane w roku 1984 (z uzupełnieniami za lata poprzednie), a numer 39/40 — tytuły z roku 1985. Zeszyty bibliograficzne, jak zwykle, grupują dane o wydawnictwach w działach: Instrumenty pracy i badań; Aspekty teoretyczne i ogólne; Edukacja generalnie; Dziedziny edukacji: umiejętności i wiedzy; Przyuczenie do zawodu i kształcenie pozaszkolne; Organizacja i instytucje szkolne; Personel szkolny; Metody i techniki nauczania; Środowisko i życie szkolne; Aspekty społeczne systemów edukacyjnych. Tomy zaopatrzone są w indeksy: autorski, osób i geograficzny. Do numeru 39/40 dołączono spis zawartości „Histoire de l'Education” za pięciolecie 1984—1988. Pozostałe zeszyty recenzowanego czasopisma zawierają artykuły przeglądowe lub propozycje badawcze, noty recenzyjne i recenzje, kronikę i anonse wydawnicze. W numerze 34 opublikowano, rzadkie w tym czasopiśmie, materiały o charakterze źródłowym: M. Charle i Ch. Delange, *La campagne électorale du Lucien Febvre au Collège de France, 1929—1932. Lettres à Edmond Faral*.

Przegląd dwuletniej produkcji „Histoire de l'Education” oraz piśmiennic-

twa na tematy historii wychowania we Francji w latach 1984 i 1985 prowadzi do wniosku, że Francuzi mają sporo kłopotów z określeniem pola badawczego tej dyscypliny. Gwoli ścisłości należy dodać, że kłopot ten jest w tej chwili znamienny dla wszystkich większych środowisk zajmujących się badaniami dziejów edukacji. Próba wyzwolenia się z ram tworzonych przez tematy dotyczące edukacji szkolnej i zwrócenia się ku tzw. społecznej historii wychowania, doprowadziła do zacierania się granic dyscypliny.

Widać to wyraźnie przede wszystkim w tomach bibliograficznych. Wrażenie jest tym silniejsze, że ani lata objęte bibliografią, ani daty publikacji pozostałych numerów czasopisma nie zachaczą o okrągłe rocznice lub bulwersujące ogół badaczy kierunki poszukiwań, a więc mamy do czynienia z przeglądem spokojnego nurtu wydawnictw i badań. Tym bardziej dostrzegalne jest rozpraszanie się zainteresowań francuskich historyków edukacji, którzy często zbaczają ku pograniczom dziejów edukacji z historią etnografii, socjologii, kultury, obyczaju, medycyny *etc.* Brakuje tematów i prac syntetyzujących badane zagadnienia i ujmujących je z punktu widzenia historii wychowania i oświaty.

Można zaufać paniom M. Sonnet i I. Havelange, autorkom tomów bibliograficznych, że wszystkie zanotowane